

Николай Генов, гл. ас. д-р

Институт за литература – Българска академия на науките

МЕТЕОРОЛОГИЯТА КАТО ТОПОС: „ПОЕТИКА НА НЕСТАБИЛНОСТТА“ В КОНТЕКСТА НА „МЕТЕОТОПИЯТА“

Маргарита Серафимова. *Литературата във властта на метеорологията. Климат и креативност. Поетика на нестабилността*. София: ИК „Персей“, 2025, 370 с.

През 2022 година литературният проект Future Fiction, който обещава да представя научнофантастични сюжети, способни да ни помогнат да разберем утрешния ден, публикува малък сборник, наречен *Meteotopia: Futures of Climate (In)Justice* („Метеотопия: Сюжети на климатичната (не)справедливост“). Замисълът на тази социално ангажирана книжка бе наистина мащабен; тя започва с манифест от Франческо Версо и Ана Рюше, според които „от зората на времето отношението между човека и природата [...] има две постоянни характеристики: уважение и подчинение“. През последните векове обаче „подчинението успя да прекърши уважението. Експлоатацията зае мястото на разумното управление. И науката разوماгьоса древната мистика на природата, оголвайки я за всеки, който би пожелал да се домогне до нейните ресурси“. Основен виновник за всичко това, разбира се, е капиталистическата система, която днес, в епохата на антропоцена, изглежда, „вече няма конкуренти“¹, и тази нейна неоспорвана хегемония прави въобразяването на алтернативни светове трудна, дори невъзможна, но пък за сметка на това необходима задача. Именно с това ужасно сложно начинание се захваща „Метеотопия“ – за да

се провали главозамайващо на всички възможни нива.

Целта на настоящия текст обаче не е да критикува наивния и недобре обмислен опит на Future Fiction. Той беше шрихиран само за да послужи като фон на една друга книга, която няма твърде много допирни точки с набелязания сборник, тъй като нито споделя идеологическия му патос, нито повтаря концептуалните му грешки, нито е по същество комерсиален продукт на художествена-

¹ Вж.: Verso, F., Rüsche, A. Introduction. – In: *Meteotopia*. Rome: Associazione Future Fiction, 2022, pp. 9–10. Прев. мой, Н. Г.

та литература. Става въпрос за новото литературоведско изследване на доц. д. н. Маргарита Серафимова, озаглавено „Литературата във властта на метеорологията“, което без всякакви гръмки апломби и революционни пози успява да постигне всичко онова, което „Метеотопия“ набеляза като своя цел преди няколко години – и много повече. Монографията прави това елегантно, увлекателно, достъпно – на разкошен език, с образцов стил и изобилие от прекрасно подбрани примери, което със сигурност следва да повдигне въпроса защо изобщо ѝ е необходим предоставения контекст в рамките на една рецензия.

Отговорът е кратък и някак очевиден – заради методологическите съображения. Съпоставянето на двете творби – на сборника с литературни произведения и на литературоведския текст – не цели да противопостави науката на практиката, или литературознанието на литературата, а напротив – то се стреми да открие общите посоки и да утвърди наличието на тенденции, които сякаш витаят в пространството и търсят своята реализация под различни форми и на различни равнища – доказателство както за актуалността, така и за значимостта на самата тема. Оттук и ролята на общия фокус – чрез внимателното проследяване на текстовите микро-стратегии, многообразните сближавания и отдалечавания – рецензията възнамерява да извърши конкретни операции върху набор от съдържателни дялове, запазвайки оценъчния си характер и избягвайки поне отчасти капана на предвидимия коментар.

По отношение на топоса – общото място – „метеотопията“ се вписва в една още по-голяма традиция на „деколонизализъм“, според която границите следва да бъдат прекрачени и заличени в перспективата на глобалните екологични

проблеми. Кои обаче са тези граници и как са изградени те? За съжаление, този въпрос остава недокрай изяснен; отговорът му, изглежда, трябва да се подразбира, което от своя страна пък следва да мотивира географския подбор на разкази от Бразилия, Индия, Ботсвана, Мексико, Нигерия, Сенегал и Филипините. Заплахата, значи, е някъде там; тя е продукт на могъщи сили, на някакъв център, който маргинализира важни локуси, като ги лишава от глас. Въздействащо твърдение, но неособено значимо предвид това, че нито става ясно какво е това „някъде там“, нито можем да си обясним как то изобщо се конструира.

Тук на помощ ни идва едно от първите открития, които „Литературата във властта на метеорологията“ прави. Общото място, топосът, е метеорологията, тъй като „метеорологичното знание не е чуждо на никого и макар и самотнието често да превъзхожда действителните ни познания, всички ние като читатели и зрители на прогнозите за времето по всевъзможни медии сме доста грамотни по отношение на климатичните феномени и тяхното научно обяснение или поне сме овладели специфичния език, свързан с многообразието на валежите, атмосферното налягане, температурните амплитуди и видовете облачност“ (с. 24). „Едва ли има друга наука – отбелязва Серафимова, – която да може да се похвали с по-голяма публичност, непосредствено знание и обществен интерес“ (с. 24). Метеорологията е нашата обща основа; „нейният образен език се наложи в различни области на живота. Говорим за „разчупване на леда“, за „горещи сцени“, за „словесен порой“, за „ефект на снежната топка“, за „светкавичен удар“ и „мълниеносен обрат“. Разграничаваме хора, които сякаш „привличат гръмотевиците“ за разлика от други, които „минават меж-

ду капките“. Пожелаваме си „попътен вятър“, предупреждаваме, че който „сее ветрове, жъне бури“, сърдим се на непостоянството, с което някой се захваща за работа „от дъжд на вятър“. Мерим случващото се в живота като „с барометър“ (с. 25). Незаобиколимостта на времето като фактор, „самата зрелищност на атмосферните явления не оставят никого безразличен, нещо повече – превръщат ни с лекота в метеоролози любители, влагаци съпричастност, критичност и страст в коментарите за времето“ (с. 24). Колкото до самите граници – онова, което ни разделя, – не бива да забравяме, че те също са метеорологичен продукт, тъй като „метеорологичните прогнози играят роля също и в процеса на идентификация (индивидуална и груповая). Съществува ясна политическа композиция в метеорологичния дискурс. В конкретния случай картата на България, която служи като фон на изобразяваните климатични събития, допринася за формирането на национална идентичност – така, както картата на Европа от своя страна култивира европейско съзнание“ (с. 32). Оттук произлизат и редица конфигурации на обхвата, каквито Серафимова изброява, като причисляването (приближаването) на други градове по света, обръщането към подгрупи като „любителите на зимни спортове“ или „интересуващите се от разходки в планините“ и т. н.

Метеорологията, значи, е допирната точка на въобразените общности – така, както климатичната фикция е общото място на въобразените читатели на сборника на Future Fiction, но тук се появява още една оперативна разлика, засягаща дефинициите в двете книги; „Литературата във властта на метеорологията“ прави ясно разграничение между метеорология (или науката, „която изучава моментното състояние на

атмосферата“) и климатология (или науката, която „се занимава с описание на средните величини в диахронен аспект или за определен и исторически дълъг период“, с. 26), докато сб. „Метеотопия“ смесва жанровете на научната фантастика и климатичната фикция до степен, която само усилва имперския импулс на научнофантастичното, отбелязан от Александър Попов в изследването му на дистопията². С други думи, сборникът на Future Fiction върви в някакъв смисъл срещу една от основните си цели.

Дали обаче можем да отнесем климатичната фикция към научнофантастичната традиция така, както отнасяме метеорологията към климатологията? Отношенията между двете, изглежда, са доста сложни и предполагат значителни теоретични ходове, от каквито „Метеотопията“ може би не би могла да се възползва напълно, поради което и на тази асиметрия не бива да се гледа толкова строго; макар и да е търсена по отношение на политическата програма на „Метеотопията“, тя не се налага като съществен елемент в структурата на сборника.

Не така стоят нещата по отношение на езика на творбите, част от същия този деколонизаторски поход, който „Метеотопия“ предприема, като събира множество чуждоезични творби и ги излага единствено на английски, запазвайки непреведени само няколко „самобитни“ думи, които да изпълняват функцията на екзотични текстови орнаменти в разказите. Това е безспорно едно странно и противоречиво решение, което влиза в пряк сблъсък с първоначалното намерение. В съпоставка – „Литературата във властта на метеорологията“ съвместява многообразни жанрове и произведения, като не просто ги извежда, а демонстри-

² Вж.: Popov, Al. *Zone Theory. Science Fiction and Utopia in the Space of Possible Worlds*. Oxford: Peter Lang, 2023, p. 14.

ра как самите те си взаимодействат. Така теорията на хаоса и нелинейните системи се преплитат с интимния дневник, „отворена форма, белязана от безкрайни прекъсвания и фрактури“ (с. 111), Константин Величков пресреща Николай Хайтов, разнася се сехото на грандиозни исторически битки като тази при Саламин, битката на „тримата императори“, поражението на Наполеон при Ватерло, Шипченската епопея и др. Световните истории се сливат и съполагат, а литературата ретроактивно и рефлексивно създава смесени реалности. Многообразието от езици се допълва, за да се установят концептуалните различия в думи, поговорки и фразеологизми на български, английски, френски, норвежки, португалски, турски, руски, шведски и др. Резултатът е една истинска панорама, която постоянно съблюдава фините разлики между *time*, *weather*, *Zeit* и *Wetter*; осъзнава и приема, че „в Португалия ваят *джобни ножчета* (*Está chovendo canivetes*), в Англия – котки и кучета (*It's Raining Cats and Dogs*), а във Франция – въжета (*Il pleut des cordes*)“ (с. 126–127). Казано накратко, монографията превръща богатството на различните култури в обяснителна сила, способна да премине през най-сложните езикови измерения, за да създаде пълнокръвна компаративистична картина, способна сама – и по изцяло позитивен начин – да „зададе ракурс, да създаде изследователска рамка и да приложи аналитичен модел, приложим и извън конкретните примери, които превежда“ (с. 49–50).

Монографията на Маргарита Серафимова е съставена от предговор, четири глави („Нестабилна вселена“,

„Човекът – вихър в бурната природа (Индивидуално и колективно преживяване на времето)“, „Искуството и климатът. Творецът и метеорите“, „Литературни прочити на времето & Метеорологични прочити на текста“), сегмент с фрагменти („Бележки извън текста“), резюме на френски език, библиография и именен показалец. Книгата е диалогична, с обем от 370 стр., отворени към изоморфността на художествения и научния разказ. Както монографията сама отбелязва, „никак не е трудно да бъдат намерени литературни произведения, които не само да са на нивото на актуалната наука, но и да изпреварват, да предугаждат, да проиграват различни научни открития. Или просто да възплътят абстрактните математически теории и категории в характери и действия, правейки ги полезни и понятни“ (с. 85–86). Всичко това е само един от многото забележителни успехи на труда, който без никакви усилия показва как, да речем, „Художникът на битки“ на Артуро Перес-Реверте прави именно това. Лекотата на стила, задълбоченият анализ, широкият поглед и безупречната теоретична подготовка показват как „Литературата във властта на метеорологията“ може да се справи с всички онези задачи, които възпрепятстват по-гръмки проекти като „Метеотопия“. Всъщност едва ли би било преувеличено да се смята, че именно книги като монографията на Маргарита Серафимова биха предоставили на екокритиката онези необходими основания, от които тя се нуждае в условията на нарастващ скептицизъм и политически натиск.

Nikolay Genov, Senior Assistant Professor, PhD

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2347-2760>

Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski Prohod Blvd., Block 17, Sofia 1113, Bulgaria

E-mail: nk.genov@gmail.com